

УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИМ КАПІТАЛОМ У ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розглянуто економічні категорії «капітал» та «акціонерний капітал», висвітлені особливості управління акціонерним капіталом на промислових підприємствах, а запропоновано побудови ефективних соціально-економічних систем управління акціонерним капіталом промислових підприємств.

Ключові слова: капітал, акціонерний капітал, управління акціонерним капіталом, функції управління акціонерним капіталом.

В статье рассмотрены экономические категории «капитал» и «акционерный капитал», освещены особенности управления акционерным капиталом на промышленных предприятиях, а также проблемы построения эффективных социально-экономических систем управления акционерным капиталом на промышленных предприятиях.

Ключевые слова: капитал, акционерный капитал, управление акционерным капиталом, функции управления акционерным капиталом.

The article highlights the issues of economic substance of equity. The definition of equity is clarified. The functions of the management of share equity are discussed.

Key words: capital, equity, equity features.

Вступ. Для сьогодення переваги акціонерної форми власності в Україні реалізовані не у повному обсязі, бо нестабільна соціально-політична та економічна ситуація у державі не сприяє розвитку корпоративних форм та становленню ефективного механізму формування акціонерного капіталу. У той же час у розвинутих країнах з ринковою економікою розвиток акціонерної форми власності сприяє концентрації капіталу та інтегруванню його у напрямках, що забезпечують конкурентоспроможність суб'єктів господарювання національної економіки (підприємств, фірм, корпорацій тощо) на внутрішньому та світовому ринках.

Першочерговою умовою реалізації відтворювальних процесів в економіці слід вважати активізацію процесів формування та використання акціонерного капіталу вітчизняних промислових підприємств, а також створення суб'єктів, здатних до здійснення ефективної господарської діяльності в умовах трансформаційної економіки. Ефективним може вважатися управління акціонерним капіталом лише тоді, коли система управління повністю пов'язана зі змінами виробничих та фінансових показників діяльності промислових підприємств та реагує на мінливі умови ринкового середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні і прикладні аспекти управління акціонерним капіталом висвітлено у наукових працях таких зарубіжних вчених як Маркс К. [1], Самуельсон П. [2] тощо. Питання управління акціонерним капіталом також знайшли відображення у наукових працях таких вітчизняних вчених, як О. Амоша [3], С. Мочерний [4], О. Борщ [5], А. Поддєрьогін [6], Г. Крамаренко [7], В. Суторміна [8], Мальська М. [9] та ін.

Але проблеми управління акціонерним капіталом до цих пір не знайшли сучасного вирішення і потребують поглиблених досліджень.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження особливостей управління акціонерним капіталом на промислових підприємствах, а також висвітлення проблем побудови ефективних соціально-економічних систем управління акціонерним капіталом.

Викладення основного матеріалу дослідження. Спочатку розглянемо економічну сутність таких категорій як «капітал» та «акціонерний капітал».

Найглибший аналіз капіталу здійснив К. Маркс у своїй фундаментальній праці «Капітал». К. Маркс визначає капітал як «вартість, що самозростає». У науковій праці він підтверджує думку, що вихідним моментом капіталу є товарно-грошові відносини, а гроші виступають початковою формою прояву капіталу. Щоб гроші функціонували як капітал, їх потрібно втілити (авансувати) у засоби виробництва та робочу силу.

Виходячи з цього, можна зазначити, що акціонерний капітал - це така вартість, яка приносить власникам цього капіталу (тобто акціонерам) додаткову вартість у кругообігу в акціонерній формі [1, с.525].

П. Саумуельсон стверджує, що «Капітал складається з благ тривалого користування, створених економікою для виробництва інших товарів. Ці блага включають незліченні верстати, дороги, комп'ютери, молотки, вантажівки, прокатні стани і будівлі, які становлять пейзаж сучасної економіки».[2]

На думку С. Мочерного акціонерний капітал — «ресурси акціонерного товариства (компанії), утворені шляхом об'єднання кількох або багатьох індивідуальних капіталів, розширення масштабів акціонерної компанії завдяки капіталізації частини прибутку, а також залучення певних коштів вкладників через механізм продажу акцій та облігацій, що базується на привласненні чужої праці» [3, с.196].

«Великий тлумачний словник економічних термінів» пропонує наступне визначення акціонерного капіталу: «Акціонерний капітал — основний грошовий капітал акціонерного товариства, який створюється шляхом випуску та продажу акцій» [10].

Узагальнюючи ознаки акціонерного капіталу можемо вважати, що він виступає в ролі матеріального носія відносин власності та джерела фінансових ресурсів, які залучені на підприємство шляхом випуску і розміщення акцій та включених їх власниками в економічний оборот на невизначений термін. Володіння акціонерним капіталом дає право акціонерам на отримання доходів від результатів діяльності та від обігу акцій, що забезпечується ефективним фінансовим менеджментом.

На думку О. Борща «Методологічною основою фінансового управління формуванням і використанням капіталу виступає концепція вартості грошей в часовому інтервалі, теорія вартості, структури капіталу та ринкової вартості підприємства. На цій концепції ґрунтується теорія вартості (або ціни) капіталу, яка є провідною в фінансовому менеджменті. Суть її полягає в тому, що для залучення капіталу з будь-якого джерела потрібно понести певні витрати. Зокрема, ціна банківського кредиту визначається ставкою позикового процента, використання акціонерного капіталу передбачає виплату дивідендів, власникам облігацій виплачується доход у вигляді купона, ціна нерозподіленого прибутку визначається на основі ціни альтернативних вкладень капіталу. Ціна капіталу виконує дві функції: з позицій інвестора вона виступає нормою доходності вкладеного капіталу, з позицій підприємства — нормою рентабельності інвестованого капіталу, яка дозволяє прийняти вірне рішення щодо доцільності його залучення» [5, с.56].

На сьогодні для українських промислових підприємств прийнятні дві альтернативні форми концептуальної моделі управління капіталом підприємства - американська і німецька.

В американській моделі інтереси акціонерів висувуються в списку інтересів учасників акціонерного товариства на перше місце. Діяльність компанії здійснюється

зароди добробуту акціонерів. При цьому складаються певні традиції, коли від менеджерів очікують максимального збільшення вартості компанії в інтересах акціонерів. Виходячи з цієї передумови, американські спеціалісти вважають, що ринкова вартість компанії (або капіталізація) є кращою мірою ефективності компанії. Вся діяльність найманого персоналу (менеджерів, спеціалістів і робітників) має бути підпорядкована максимізації вартості компанії. При цьому стверджується, що одночасно з підвищенням добробуту акціонерів зростає добробут найманого персоналу.

Відповідно до описаної моделі побудовано і вертикальну систему управління акціонерним товариством: загальні збори акціонерів - рада директорів - виконавчий орган.

Аналогічна модель прийнята і в Україні, тому певною мірою в нас копіюється американський досвід [7, с. 111].

Німецька модель корпоративного управління діє в Німеччині, Австрії та Швейцарії. Елементи моделі застосовуються в Скандинавських країнах, Голландії, Бельгії та Франції. У німецькій моделі більше уваги приділяється інтересам найманого персоналу.

Характерними рисами цієї моделі, які відрізняють її від інших є:

1. Наявність високо сконцентрованого акціонерного капіталу.
2. Тісний зв'язок банків з промисловістю, який виявляється у міжгалузевій інтеграції промислових концернів з фінансовими інститутами в горизонтальні промислово-фінансові об'єднання.
3. Банки беруть участь не лише у фінансуванні інвестиційних проектів, але і в управлінні корпорацією через обрання в Ради директорів делегованих ними представників.
4. Включення представників робітників і службовців у Спостережну раду.
5. Чіткий розподіл контрольних і виконавчих функцій в управлінні корпорацією.
6. Наявність двопалатної Ради, що складається з Правління - Виконавчої ради (менеджери компанії, інсайдери) і Спостережної ради (представники акціонерів, службовців і працівників компанії). Палати абсолютно роздільні, виключається одночасне членство в Правлінні і Спостережній раді.
7. Чисельність Спостережної ради встановлене законодавством і не може бути змінена акціонерами.
8. Узаконено обмеження прав акціонерів щодо голосування, тобто статут корпорації може обмежувати кількість голосів, які акціонер має на зборах, і ця кількість може не збігатися з числом акцій, якими він володіє [9, с.214].

Проаналізувавши ситуацію, ми можемо побачити, що в Україні робляться зусилля скомбінувати основні принципи типових закордонних моделей для повнішого забезпечення інтересів всіх учасників акціонерного товариства. Кожне промислове підприємство повинно обрати найбільш підходящу модель управління капіталом підприємства з урахуванням чинного законодавства, конкретних умов на ринку і традицій. Потрібно зазначити, що саме фінансово-економічний потенціал системи управління промисловим підприємством нерозривно пов'язаний з механізмом управління акціонерним капіталом підприємства.

Метою управління акціонерним капіталом промислового підприємства є отримання максимального прибутку на акціонерний капітал та зростання ринкової вартості підприємства, що передбачає оптимальне поєднання власного та залученого капіталу, а також створення умов для ефективного механізму управління [3, с.12].

Зазначимо, що діяльність менеджерів є ефективною в тому разі, якщо результати контролю переконують акціонерів, що правління акціонерного товариства

контролює ситуацію та приймає всі міри для виконання поставлених перед ним завдань, враховуючи інтереси більшості акціонерів промислового підприємства.

Визначення оптимальних шляхів досягнення поставлених цілей функціонування системи управління акціонерним капіталом промислового підприємства вимагає вибору певної стратегії, яка мала б визначати найбільш загальні засади здійснення процесу управління. Таким чином, стратегія управління акціонерним капіталом як сукупністю корпоративних прав акціонерів (КПА) полягає насамперед у забезпеченні індивідуального (об'єктного) підходу щодо реалізації корпоративних прав акціонерів на конкретному акціонерному підприємстві з урахуванням специфіки ринкового становища, умов виробничої діяльності, економічного потенціалу зазначених підприємств. Важливою вимогою щодо виконання стратегії управління КПА є також необхідність диференційованого підходу щодо визначення способів, форм і методів розпорядження частками акціонерного капіталу.

Визначення конкретних цілей управління акціонерним капіталом промислового підприємства здійснюється при управлінському впливі органів і осіб, які виступають на цей час представниками власників часток акціонерного капіталу промислового підприємства та діють на основі їх розпоряджень.

Не менш важливою підсистемою забезпечення управління акціонерним капіталом промислового підприємства є кадрове забезпечення, бо саме людський фактор відіграє вирішальну роль у корпоративних відносинах та у корпоративному управлінні акціонерним капіталом промислового підприємства зокрема.

Робота підсистеми кадрового забезпечення передбачає насамперед виконання робіт з планування й підбору персоналу, мотивації та стимулювання персоналу, оцінки трудової діяльності, навчання та підвищення кваліфікації кадрів, підготовки керівних кадрів управління.

Головну роль відповідно до вимог ефективності корпоративного управління акціонерним капіталом промислового підприємства займають навчальна підготовка представників акціонерів та уповноважених осіб, найманих вищих керівників акціонерного товариства, а також визначення ефективності управління акціями та якості виконання розпорядницьких функцій представниками акціонерів.

Взагалі, функції менеджменту є складовими частинами будь-якого процесу управління поза залежністю від особливостей (розміру, призначення, форми власності і т.д.) тієї чи іншої організації.

Управління акціонерним капіталом промислового підприємства розглядається як процес формування, регулювання та використання акціонерного капіталу в інтересах власників. Побудова системи управління акціонерним капіталом ґрунтується на концепції трьох основних джерел капіталу, до яких відносять: внесений капітал (сплачений капітал) – сума, інвестованого акціонерами через придбання акцій корпорації; нерозподілений прибуток; нереалізований капітал – вартість закріплених за акціонерами, але неоплачених акцій.

На побудову механізмів управління акціонерним капіталом на рівні підприємства впливають специфічні особливості його функціонування, а саме:

- виникнення в результаті обміну коштів на акції двох паралельно існуючих капіталів: реального (капіталу, вкладеного в майно підприємств) і фіктивного (представленого акціями), для якого характерним є те, що цінні папери самостійно рухаються на біржовому та позабіржовому ринках;

- розподіл повноважень власника і функцій управління та виконання їх різними особами;

- неідентичність інтересів та можливостей їх реалізації різними акціонерами.

У зв'язку з цим побудова системи управління акціонерним капіталом спрямована на вирішення наступних завдань:

- створити акціонерний капітал;

- отримати майно товариства на певному рівні;
- забезпечити оптимальне співвідношення власного капіталу та позичкових коштів;
- забезпечити інвестиційну привабливість акцій зростання ринкової капіталізації підприємств;
- узгодити інтереси самих акціонерів та звести до мінімуму можливість конфліктів між ними.

Вивчення зарубіжного досвіду показало, що ефективність використання соціально-економічних механізмів управління акціонерним капіталом залежить від їх відповідності моделі корпоративного управління, яка сформувалася в країні. До основних макрофакторів, які слід враховувати при побудові механізмів управління акціонерним капіталом, належать: особливості взаємовідносин держави та акціонерних товариств; доступність та ефективність ринку цінних паперів; особливість культурної парадигми, яка історично склалася в країні [6, 8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, для того, щоб удосконалити організацію співпраці між великими акціонерами та керівництвом промислового підприємства пропонується дотримуватися наступних позицій:

- керівництво повинно відігравати провідну роль в розвитку промислового підприємства;
- організовувати роботу керівного персоналу промислового підприємства потрібно з урахуванням значних змін і будувати відповідно до ринкових умов господарювання.

При вдосконаленні механізмів ефективного виконання обов'язків керівництвом промислового підприємства, основну увагу потрібно приділяти методам матеріального стимулювання. На основі аналізу зарубіжного досвіду стимулювання керівних кадрів в роботі, доцільно використовувати на вітчизняних промислових підприємствах прямі та опосередковані форми матеріального стимулювання керівництва.

Діяльність керівництва промислового підприємства є ефективною, якщо результати контролю переконують акціонерів, що правління підприємства контролює ситуацію, приймає всі міри для виконання поставлених перед ним завдань, звертає увагу не тільки на повсякденні, але і перспективні завдання, враховує інтереси більшості власників.

Література

1. Маркс К. Капітал. Т.1 // Маркс К., Енгельс Ф. Соч. - 2-ге вид. - Т. 23. - 907 с.
2. Самуельсон П. Економіка / П. Самуельсон [пер. с англ.] Т.2 – М. : МГП "Алгон", 1992. – 332 с.
3. О. Амоша Стратегія вдосконалення господарського механізму / О. Амоша // Вісник НАН України. – 2002. – N 1. – С. 11-15.
4. Мочерний С.В. Політекономія : Підручник / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна. – 3-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 390 с.
5. Борщ О.Г. Управління акціонерним капіталом підприємств в агропромисловому виробництві / Борщ О.Г. – Дис... канд. наук: 08.00.04 – 2009.
6. Поддєрьогін А.М. Фінансовий менеджмент : Підручник / А.М. Поддєрьогін – К. : КНЕУ, 2005. – 535с.
7. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент. / Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. – 2-ге вид. : Підручник. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.
8. Суторміна В.М. Фінанси зарубіжних корпорацій : Підручник / В.М. Суторміна. – К. : КНЕУ, 2004. – 566 с.
9. Мальська М.П. Корпоративне управління: теорія та практика. Підручник./ Мальська М.П. – К. : Центр учб. літератури, 2012. – 359 с.
10. <http://www.lingvo.ua> – Великий тлумачний словник економічних термінів.